

5. Pirniyazova A., Pirniyazov Q., Bekniyazov K. "Baslawish klaslarda ana tilin oqituv metodikasi". -Toshkent: «Sano-Standart», 2018, 97- b.
6. Berdimuratov E., Pirniyazov J., Allanazarov Q., Uspanova J. Oqituv kitabi. 4-klass ushın sabaqlıq. - Nókis: «Qaraqalpaqstan», 2017, 81-b.
7. Sagdullaev A.S., Kosteckiy V.A. "Áyyemgi dúnya tariyxı" 6-klass ushın sabaqlıq. -Toshkent: «Yangi yól», 2017, 102- b.

РЕЗЮМЕ. Mazkur maqolada samarali dars o'tish jarayoni, fanlarga integrativ yondashuv tushunchasi va uning o'quvchi faoliyatini oshirishda tutgan o'rni haqida so'z yuritilgan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье представлена информация об эффективном учебном процессе, концепции интегративного подхода к науке и его роли в повышении успеваемости учащихся.

SUMMARY. This article presents information about the effective teaching process, the concept of an integrative approach to science and its role in improving student performance.

BO'LAJAK PEDAGOGLARNI KASBIY SHAKLLANTIRISHDA TASVIRIY SAN'ATNING NAZARIY MASHG'ULOTLARNI TASHKIL ETISH METODIKASI

B.B.Baymetov – professor

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Tayanch so'zlar: tasviriy san'at, qalamtasvir, rangtasvir, kompozitsiya, metodika, kasbiy malaka, badiiy ijod.

Ключевые слова: изобразительное искусство, рисунок, живопись, композиция, методология, профессиональная квалификация, художественное творчество.

Key words: fine arts, drawing, painting, composition, methodology, professional qualification, artistic creativity.

Xalqaro tajribalarga ko'ra, tez o'zgarayotgan jahonda faoliyat olib boruvchi professionalni kasb egasi sifatida tayyorlash – bu oliy ta'lim muassasalarida oldida turgan muhim vazifalardan hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, malaka va ko'nikmalar tahlili asosida bo'lajak mutaxassislarida o'z kasbini rivojlantirish, nazariy ma'lumotlarga ega bo'lishni kompetensiyaviy yondashuv asosida shakllantirish dolzarb vazifadir. Ta'limni modernizatsiyalash sharoitida nazariya va amaliyotning majmuaviy birligi, ta'lim muassasalarida va ta'lim oluvchilar imkoniyatlarini integrallovchi metodikalarni qo'llash asosida bo'lajak pedagogni kasbiy tayyorlash, mustaqil ta'limni nazariy ma'lumotlar asosida boyitish va kompetensiyasini shakllantirishga qaratilgan o'quv dasturlarini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Keyingi yillarda respublikamizning oliy o'quv dargohlarida bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarini kasbiy tayyorlash, yoshlarni badiiy jihatdan barkamol tarzda tarbiyalash uchun yangilangan davlat ta'lim standartlari, yangi o'quv rejalari, dasturlari tuzildi, o'quv qo'llanma, darslik va uslubiy tavsiyanomalarining yangi avlodi yaratilmoqda. So'nggi yillarda tasviriy san'at va muhandislik grafikasi bakalavriat ta'lim yo'nalishlari bilan bir qatorda "Rangtasvir" turlari bo'yicha, "Kasbiy ta'lim: amaliy san'at" turlari bo'yicha yangi bakalavriat ta'lim yo'nalishlari faoliyat olib bormoqda. Oliy o'quv dargohlarida yoshlarga milliy san'at namunalari o'qitishning ilmiy asoslangan yangi shakli, metodlari ishlab chiqilmoqda, hamda yoshlarni badiiy va estetik jihatdan tarbiyalab voyaga yetkazish borasida ko'plab ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda.

Amalga oshirilayotgan barcha ishlarni e'tirof etgan holda shularni ta'kidlash joizki, hozirgi kunda pedagogika universitetlari va institutlari fakultetlarida mutaxassislik fanlar, jumladan tasviriy san'atning asosi bo'lgan o'quv predmetlari: qalamtasvir va rangtasvirdan amaliy mashg'ulotlarini o'qitishda nazariy va metodik asoslarni ishlab chiqish va ilmiy jihatdan asoslangan yangi yo'li, shakli, mazmuni hamda metodlarini takomillashtirish eng dolzarb muammolardan hisoblanadi. Bizningcha, amaliy mashg'ulotlar jarayonida bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchisini kasbiy tayyorlashda quyidagi jihatlarga e'tibor qaratish zarur:

- bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarini kasbiy tayyorlashda umumta'lim maktablari va san'atga ixtisoslashgan tasviriy san'at maktablarining amaldagi davlat standartlarini ilmiy jihatdan tahlil qilish;

- oliy pedagogik ta'lim muassasalarida kasbiy ta'lim fanlari: qalamtasvir va rangtasvirdan amaliy mashg'ulotlarini o'qitishning hozirgi holatini aniqlash va uning keyingi yillarda mo'ljallangan istiqbol yo'llarini ishlab chiqish;

- tasviriy san'at ixtisosligi bo'yicha oliy o'quv yurtlarida mutaxassis rassom-pedagoglarni tayyorlovchi muassasalar

ish faoliyatini ilmiy-uslubiy jihatdan tahlil etish;

- qalamtasvir va rangtasvirdan amaliy mashg'ulotlarini o'qitishda ularning nazariy asoslarini ishlab chiqish va bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini takomillashtirish;

- umumta'lim maktablari va san'atga ixtisoslashgan tasviriy san'at maktablari uchun yuqori bilimga ega, qalamtasvir va rangtasvir fanlarini nazariy va amaliy jihatdan egallagan, zamonaviy axborot texnologiyalari bilan qurollangan pedagog kadrlarni tayyorlash;

- tasviriy san'at o'qituvchilarini tayyorlashda mahalliy manbalardan foydalanshini keng yo'lga qo'yish orqali yoshlarni yuqori malakali mutaxassis bo'lib yetishishlarini ta'minlash va yuksak didli, Vatanga sadoqat, milliy hamda jahon xalqlari tasviriy san'atini mukammal biladigan, o'tmish madaniyatimizni sevir qadrlay oladigan kishilar bo'lib yetishishlarini ta'minlash.

Ma'lumki, yoshlarni badiiy jihatdan barkamol, Vatanga va milliy san'atga sadoqat ruhida tarbiyalab voyaga yetkazishda oliy pedagogik ta'limda olib boriladigan barcha fanlar, shu jumladan tasviriy san'atdan kasbiy fanlarining o'rni behisob. Shulardan asosiysi qalamtasvir va rangtasvir fanlari bo'lib, uning bo'lajak kadrlarni kasbiy tayyorlashda o'rni alohida ahamiyat kasb etadi. Bu esa o'z navbatida oliy o'quv yurti fakultetlarida olib borilayotgan akademik rangtasvir asoslari va kompozitsiya va akademik qalamtasvir maxsus fanlarning chuqur va asosli bo'lishini taqazo etib, pedagog va olim va rassomlar zimmasiga yuksak vazifalarni belgilaydi.

Qalamtasvir va rangtasvir fanlari bakalavriat ta'lim yo'nalishida o'qitiladigan barcha maxsus fanlarning asosi hisoblanadi va ular o'rtaida bevosita bog'liqlikni ta'minlaydi. Qalamtasvir va rangtasvir borasida yetarli bilim va malakalarni egallamay turib, talaba kompozitsiya, rangtasvir, haykaltaroshlik, xalq amaliy san'ati va boshqa mutaxassislik fanlarni yuqori darajada o'zlashtira olmaydi. Qalamtasvir va rangtasvirning asosiy vazifasi talabalarda tasvirlash mahorat qirralarini o'rganish natijasida yuzaga kelgan bilim va malakalarni shakllantirishni o'z ichiga oladi. U talabadan tasvirlash qonun-qoidalarini bilishni va ulardan o'quv va ijodiy faoliyatda to'g'ri foydalana olishni ko'zda tutadi.

Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarini amaliy mashg'ulotlar jarayonida kasbiy tayyorlash, ularning kompetensiyalarini rivojlantirish masalalari bilan hamda, amaliy va nazariy mashg'ulotlarning talabalarda borliqni haqqoniy obrazlarda tasvirlashni mukammal o'zlashtirish masalalari bilan dunyoning yetakchi davlatlari hamda MDH mamlakatlari olimlari shug'ullanganlar, jumladan rossiyalik olimlar V.I.Andreyev, V.V.Anisimov, V.G.Katashev, V.S.Kuzin, V.G.Maksimov, N.N.Rostovsev, V.A.Slavenin; qozogistonlik olimlar Almuxambetov B.A., Akparova J.M., Arsaliyev Sh.M., Alimbekov A., K.Ye.Yeralin Kozubakov

M.J., Amirgazin K. Alar, o'zbekistonlik olimlardan S. Abdullayev, B. Azimov, B. Baymetov, N. Tolipov va boshqalar shug'ullanganlar.

Qog'oz yuzasida jismlarning asl shaklini yuksak mahorat, hamda aslidagidek tasvirlash uchun, talaba tasviriy san'at borasidagi nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni mukammal egallashi va uni amaliyotda qo'llay olishi zarur. Shuningdek, u narsani asliga qarab, xotira va tasavvurga asoslanib rasm chizishni mukammal o'rganib olishi zarur. Albatta, bunday ijodiy topshiriqlarni bajarish uchun inson ma'lum qobiliyatlarga ega bo'lishi va o'z ustida uzluksiz va betinim ishlay olishi muhimdir. Amaliyotdan ma'lumki, tasvirlashga o'rgatish bu bir-biri bilan o'zaro bog'liq bo'lgan quyidagi vazifalarni hal etish bilan bog'liq. Jumladan: narsani o'ziga qarab konstruktiv tuzilishi, o'zaro nisbatlari, rang va tus munosabatlarini anglash; shakllarni kuzatish va bir-biridan farqlarini ajrata olish; jismlarning rangi, materiallik xususiyati bo'yicha farqlash; shakllarning fazoda joylashishi, fazo va chiziqli perspektiv ko'rinishi va boshqalar.

Tarixdan ma'lumki, Uyg'onish davri rassom va ijodkorlari tasviriy san'atni o'qitish metodikasiga ta'limni yangicha tarzda olib borishni, shakllarni tasvirlashda qalamtasvirda mukammal malakalarga ega bo'lish kerakligi haqida ko'plab asarlar qoldirganlar. Bunda o'sha davrning buyuk tasviriy san'at ustalari: "Chennini Chennino, Leon Battista Alberti, Leonardo da Vinci, Albrect Dyurerlar faol ish olib bordilar va antik davr Qadimgi Yunon rassomlarining narsani o'ziga qarab tasvirlashda nisbatlar qonunlari, perspektiva, anatomiya kabi fanlar rassomlarning doimiy diqqat markazida bo'lishi kerakligini uqtirganlar. Xususan, Leon Batista Alberti, tasvirlashda nazariy asoslar yetakchi o'rinda bo'lishi kerakligini, shakllarni qurishda chiziqli konstruktiv tasvirlash tasviriy san'atning asoslaridan biri ekanligini ta'kidlagan. U tasviriy san'at o'qitish metodikasi, xususan qalamtasvir ishlashda tabiat qonunlaridan foydalanish kerakligini tasviriy san'atning negizida ilm-fan bo'lsagina, bajarilayotgan tasvir hayotiy bo'lishini ta'kidlagan" [9].

Buning uchun talaba eng avvalo, naturaga to'g'ri ko'z bilan, tabiatdagi voqea va hodisalarga haqqoniy ko'z bilan qarashga o'rganishi lozim. Bu o'z navbatida ham eng mushkul, ham eng zaruriy murakkab vazifalardan biri bo'lib, uning uchun talabada nazariy bilimlarning chuqur

bo'lishini va ularni amaliyotga qo'llay olishini talab etadi. Qalamtasvir va rangtasvir mashg'ulotlari boshqa fanlar kabi nazariy bilimlarga asoslangan bo'lib, bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchisidan biron shaklni tasvirlashda naturaga e'tiborli bo'lishga, fikrlashga va jismlarning shaklini aniq tahlil qilishga o'rgatishi lozim.

Biz olib borgan tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki, aksariyat hollarda oliy ta'limda olib boriladigan amaliy mashg'ulotlarda talabalar tomonidan oddiy vaziyatlarda qo'pol xatolarni yo'lga qo'yadilar. Masalan, shaklni konstruktiv qurilishini anglamagan holda uni hajmdor ko'rsata olmaydilar, yoki, shaklni tuslashda yorug', soya, yarim soya, refleksi, tushuvchi soya, shaxsiy soyalarni anglay olmaydilar. Natijada, shaklning hajmdorligi asosli chiqmaydi. Tasvir tomoshabinda estetik zavq bag'ishlamaydi va tushunarsiz holatda namoyon bo'ladi. Kuzatishlar davomida biz amaliy mashg'ulotlarda talabalarning shakllarni tasvirlashda talabalarning nazariy ma'lumotlari borasida qanday bilimlarga ega ekanliklarini o'rgandik. Quyidagi jadvalda talabalar tomonidan shakllarni tasvirlashda yo'l qo'yiladigan xato va kamchiliklarni keltiramiz.

Realistik qalamtasvir va rangtasvirda amaliy mashqlar bajarish talabani metodik jihatdan mahoratni shakllantirishda, tasvirlashda uslubiy izchillikda, ketma-ketlikni qo'llagan holda ishlashni bilishga va turli tasviriy vositalarda to'g'ri foydalana olishga o'rgatadi. Amaliy mashg'ulotlarda bo'lajak mutaxassis turli xil qalamlar, yumshoq materiallar bilan ishlashni o'rganishi, kerakli tusni hosil qilish uchun qalamlar bilan ishlashni malakalarini shakllantirishi, rang va tus munosabatlarini tushunishi va amaliyotda undan samarali foydalana olishi muhim bo'lib hisoblanadi.

Tabiatdagi barcha shakllar, shuningdek, inson tanasi ham o'zida turli geometrik qism birikmalaridan tarkib topgan murakkab plastik shaklni aks ettiradi. Shuning uchun tasviriy san'at bo'yicha dastlabki mashg'ulotlar oddiy geometrik shakllarni turli holat va rakurslarda chizishga bag'ishlanadi. Kadrlar tayyorlashda tasviriy mahoratning roliga alohida urg'u bergan holda, rassomchilik sohasining mashhur namoyandalari aytib o'tgan fikrlarni har bir yosh mutaxassis yodda tutishi va ish jarayonida ularni o'ziga shior qilib olishi maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar

1. Baymetov B.B. Haykaltaroshlik va plastik anatomiya. -T.: "Moliya iqtisod" nashriyoti. 2007.
2. Baymetov B.B., Tolipov M.S. Plastik anatomiya. -T.: "Ilm ziyo", 2016.
3. Boymetov B.B., Qalamtasvir. Darslik. -T.: "Musika", 2006.
4. Toshmurodov M. "ChIZMATASVIR" qo'llanma. -Toshkent: «Noshir», 2012.
5. Baimetov B.B., Nabiyev V.A. Technologies for Improving the Composition of Students in the System of Higher Pedagogical Education. The American Journal of Social Science and Education Innovations (ISSN – 2689-100x) Published: April 17, 2021. -P. 64-70.
6. In fine arts. "science and modern society: current issues, achievements and innovations" conference date. 15-03-2021. -P. 31-38.
7. Baimetov B.B., Tilapova O.A. 2021. Life and work of the great master of miniature art of the east K.Behzod. Current research. Journal of Pedagogics (2767-3278), 2(05), Current research journal of Pedagogics 2(5): 01-03, May 2021. DOI: <https://doi.org/10.37547/pedagogics-crjp-02-05-01>. ISSN 2767-3278. ©2021 Master Journals. Accepted 15th May, 2021 & Published 20th May, 2021. -P. 4-12. <https://doi.org/10.37547/pedagogics-crjp-02-05-02>.
8. Baymetov B.B., Misoatova L. Development of creativity and imagination of schoolchildren in fine arts classes current research journal of Philological sciences 2(5): -P. 55-61, May 2021 DOI: <https://doi.org/10.37547/philological-crjps-02-05-14> ISSN 2767-3758 ©2021 Master Journals Accepted 25th May, 2021 & Published 31th May, 2021.
9. Жуликов А.В. Теоретические и методические основы преподавания изобразительного искусства в общеобразовательных учреждениях Учебное пособие. -Каменск—Шахтинский: 2016. -С. 9.

REZYUME. Maqola oliy ta'limda tasviriy san'at sohasida yuqori malakali pedagog kadrlar tayyorlashda kasbiy fanlardan nazariy mashg'ulotlarni tashkil etish, tasvirlash texnikasi va mahoratlarini shakllantirishga qaratilgan. Shuningdek, unda tasviriy san'at sohasida yirik olimlar, qadimgi usta rassomlarning tasviriy san'atning nazariy masalalariga bag'ishlangan fikrlari bayon etilgan.

РЕЗЮМЕ. Статья направлена на организацию теоретических занятий в подготовке высококвалифицированных учителей в области изобразительного искусства. В ней также описывается высказывания великих учёных в области изобразительных искусств, древних художников, посвященных теоретическим вопросам изобразительного искусства.

SUMMARY. The article focuses on aimed at organizing theoretical classes in the preparation of highly qualified teachers in the field of fine arts. It also describes the statements of great scientists in the field of fine arts, ancient artists, devoted to the theoretical issues of fine arts.